



REMISSVAR

2025-02-11

Dnr: BO 2024-0291

Justitiedepartementet
ju.remissvar@regeringskansliet.se

Betänkandet Ds 2024:20 Förbud mot äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar

Inledning

Barnombudsmannen yttrar sig med utgångspunkt i uppdraget att företräda barns och ungas rättigheter utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Barnkonventionen som är svensk lag sedan 2020 fastslår att barnets bästa ska komma i första hand i alla beslut och åtgärder som rör barn.

Barnombudsmannen arbetar för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck och ser ett förbud mot kusinäktenskap som ett viktigt steg framåt i det arbetet. Ett förbud mot kusinäktenskap kan bidra till att uppfylla Sveriges skyldigheter enligt barnkonventionen när det gäller rätten att skyddas mot alla former av våld. Det stärker också rätten till bästa möjliga hälsa, vilket inkluderar att skyddas från traditioner som kan vara skadliga för barns hälsa och utveckling, och barns rätt att uttrycka sina åsikter och bli lyssnad på.¹

Barnombudsmannen tillstyrker därför huvuddelen av förslagen i Ds 2024:20 och menar att de är välmotiverade och nödvändiga för att stärka skyddet för barn och unga som lever i en hederskontext, både nu och i framtiden. Barnombudsmannen anser dock att det inte ska finnas någon möjlighet att erkänna utländska kusinäktenskap, och avstyrker förslag om undantag från erkännandeförbud vid synnerliga skäl.

Barnombudsmannen ser positivt på att utredningen har inhämtat erfarenheter och röster från utsatta personer men saknar barns och ungas röster och perspektiv i utredningen. Generellt gäller att man, för att kunna ta del av utsatta barns- och ungas erfarenheter, behöver skapa en trygg miljö präglad av respekt, förståelse och kunskap om de utsattas verklighet och rädslor. Detta gäller inte minst målgruppen barn och unga utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck.

10.4 Ett förbud mot kusinäktenskap

Barnombudsmannen tillstyrker utredningens förslag om att äktenskap inte ska kunna ingås mellan kusiner. Barnombudsmannen tillstyrker även att förbudet inte ska förenas med möjlighet till dispens.

Barnombudsmannen ser en stark koppling mellan kusinäktenskap och hedersrelaterat våld och förtryck. Ett förbud mot kusinäktenskap är en viktig åtgärd för att skydda barn och unga. Barn och unga, särskilt flickor som växer upp

¹ Se artiklarna 19, 24 och 12 i barnkonventionen.

i en hederskontext, lever ofta med starka förväntningar eller direkta krav på att ingå äktenskap med någon som familjen eller släkten har godkänt eller valt ut åt dem. De utsätts för övertalning, påtryckningar, hot om våld eller till och med direkta våldshandlingar, och pressas att gifta sig, exempelvis med en kusin. Det kan innebära att de i realiteten saknar möjlighet att säga nej till ett äktenskap utan att det leder till allvarliga konsekvenser. På så sätt tvingas de prioritera familjens eller släktens heder och vilja framför sina egna drömmar och livsval, vilket är en direkt kränkning av deras grundläggande rättigheter som individer.

Hedersrelaterat våld och förtryck bygger på kollektivistiska strukturer där gruppens normer, värderingar och heder är överordnade individens rätt till ett självständigt liv. Barnombudsmannen vill i sammanhanget betona att det inom grupper kan finnas individer som motsätter sig dessa traditioner. Ett förbud mot kusinäktenskap kan därför ge stöd och stärka dessa individer i deras motstånd.

Förbud av kusinäktenskap är av flera skäl ett viktigt kompletterande skydd för barn vid sidan av lagstiftningen som förbjuder barn- och tvångsäktenskap. Det förekommer att barn i praktiken förlovas eller lovas bort till en kusin i tidig ålder och att äktenskapet genomförs först vid 18 års ålder. Ett förbud mot kusinäktenskap skulle ge en starkare rättslig grund för att skydda barn och unga i dessa situationer. Det sänder också en tydlig signal till dem som riskerar att utsättas för kusinäktenskap och andra i deras omgivning att samhället inte accepterar traditioner eller normer som inskränker deras rättigheter och friheter. Dessutom kan ett sådant förbud bli ett viktigt verktyg i arbetet med att motverka hedersrelaterat våld och förtryck, genom att ge barn och unga ett starkt juridiskt skydd och tydligare rättigheter att stå emot påtryckningar från familj och släkt. Det är vidare så att barn som föds i ett ofrivilligt kusinäktenskap löper stor risk att själva utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck samt för barn-, tvångs- eller kusinäktenskap.

Barnombudsmannen gör, liksom utredningen, bedömningen att förbudet är en väl avvägd åtgärd. Även om det förekommer kusinäktenskap som inte föranletts av tvång eller ofrihet, är det acceptabelt att förbjuda alla kusinäktenskap utan möjlighet till dispens för att skydda de som utsätts för allvarliga rättighetskränkningar inom en hederskontext. För de som önskar sammanleva med sin kusin, och uppnå de rättsverkningar som ett äktenskap innebär i form av exempelvis ekonomisk trygghet, kan detta åstadkommas på annat sätt, till exempel genom testamente och de regleringar som finns i sambolagen (2003:376).

Särskilt om skydd för flickor och främjande av jämställdhet

Flickor är särskilt utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Det kan ta sig uttryck på många olika sätt, exempelvis genom omfattande kontroll och begränsningar i vardagen, hot, våld, att föras ut ur landet och, i värsta fall, dödligt våld.

Många av flickorna utsätts för starka påtryckningar att ingå äktenskap. Trots att det finns lagar i Sverige som ska skydda flickor från barn- och tvångsäktenskap, förekommer detta fortfarande, oftast i det dolda. Mörkertalet är stort, och det är särskilt allvarligt att:

- Flickor tvingas in i äktenskap eller äktenskapsliknande förbindelser i ung ålder, ibland med en kusin. Detta leder till allvarliga konsekvenser för flickornas hälsa, utbildning och framtida självständighet och ekonomiska trygghet. I praktiken fråntas de rätten till sin barndom och sitt självbestämmande.

- Flickor utsätts för sexuellt och reproduktivt tvång där de förväntas bli mödrar mot sin vilja, utan möjlighet att fatta egna beslut om sin kropp och sina reproduktiva rättigheter. Detta är en allvarlig kränkning av deras rätt till hälsa och frihet att själva välja om, när och med vem de vill bilda familj.

Ett förbud mot kusinäktenskap är mot denna bakgrund ett nödvändigt steg för att stärka skyddet särskilt för flickor som lever i en hederskontext. Ett sådant förbud skulle också bidra till att främja jämställdhet genom att ge både flickor, pojkar, kvinnor och män bättre förutsättningar att leva självständiga liv, utvecklas, utbilda sig och forma sin egen framtid.

Lagstiftning är inte tillräckligt – utbildning, implementering och stöd är avgörande för att skydda barn och unga

Hedersrelaterat våld och förtryck är ett allvarligt samhällsproblem som påverkar tusentals barn och unga i Sverige. Även om ett förbud mot kusinäktenskap är en viktig och nödvändig åtgärd för att stärka skyddet för barn och unga, är ett förbud inte tillräckligt för att uppnå den eftersträlvade effekten. För att lagen ska kunna skydda barn från påtryckningar eller tvång att ingå äktenskap med en kusin krävs att den åtföljs av omfattande utbildningsinsatser till yrkesverksamma, samordnade stödinsatser till utsatta och informationsinsatser till berörda samhällsgrupper.

Yrkesverksamma inom skola, socialtjänst, rättsväsende samt hälso- och sjukvård behöver ökad kunskap, praktiska verktyg och tydliga riktlinjer för att kunna upptäcka, stödja och skydda utsatta barn och unga. För att stärka förmågan att ingripa krävs en bättre samordning mellan olika aktörer lokalt, regionalt och nationellt samt tillräckliga resurser för att kunna erbjuda utsatta det stöd och skydd som behövs.

Utöver detta är det avgörande att arbeta med informations- och kunskapshöjande insatser riktade mot de samhällsgrupper där kusinäktenskap förekommer. Genom att sprida kunskap om lagens innebörd, barns och ungas rättigheter samt de hälsomässiga och rättsliga riskerna med kusinäktenskap kan samhället bidra till att förändra attityder och normer som upprätthåller dessa skadliga traditioner. Sådana insatser måste vara långsiktiga och anpassade efter olika målgrupper, däribland barn, för att skapa verklig och hållbar förändring.

10.5 Äktenskap mellan andra nära släktingar

Barnombudsmannen tillstyrker att äktenskap inte ska kunna ingås mellan dem av vilka den ena är släkt i rätt nedstigande led med den andras syskon och hänvisar i relevanta delar till det som framförs ovan.

10.6 Äktenskap mellan halvsyskon

Barnombudsmannen tillstyrker att dispensmöjligheten för äktenskap mellan halvsyskon ska tas bort och hänvisar i relevanta delar till det som framförs ovan.

12.3 Förbud mot att erkänna utländska äktenskap mellan kusiner och mellan syskon och syskons avkomling

Barnombudsmannen tillstyrker förbud mot att erkänna utländska äktenskap mellan kusiner och mellan syskon och syskons avkomling, samt att detta ska gälla oavsett om det vid tidpunkten för äktenskapets ingående fanns hinder mot äktenskapet enligt svensk lag.

12.4 Undantag från erkännande förbudet vid synnerliga skäl

Barnombudsmannen avstyrker utredningens förslag om att undantag från förbudet mot erkännande ska kunna göras vid synnerliga skäl.

Barnombudsmannen anser, av de skäl som framförts ovan, att ett erkännandeförbud av kusinäktenskap ska gälla utan möjlighet till undantag. Sverige bör ta tydligt avstånd från kusinäktenskap för att skydda de som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. För de individer som önskar sammanleva med sin kusin, och uppnå de rättsverkningar som ett äktenskap innebär i form av exempelvis ekonomisk trygghet, kan göra detta åstadkommas på annat sätt, såsom genom testamente och de regleringar som finns i sambolagen.

Beslutet har fattats av barnombudsmannen Juno Blom. Föredragande i ärendet har varit juristen Sara Platten Bäckström och utredaren Iman Nilsson. I den slutliga handläggningen av ärendet har även chefsjuristen Tove Björnheden samt avdelningscheferna Erik Henriksson och Malin Morell deltagit.

Juno Blom
barnombudsman